

átgázolni, egyeseken-e vagy tömegeken. A szerzés, uralomrajutás önmagát is elhamvasztó tüze mindent felperzsel, ami útjába esik, úzi, hajtja az egyes embereket, mint ismeretlen forgószél. Az imperialista tőketerjeszkedés ez: az álnemzeti háborúk, gyarmati háborúk titkos nemzetközi gyujtogatója.

Ime az Aragon regényében szereplő emberek, u. n. lelkiproblémáinak, belső történéseinek külső világa, a körülöttük végbemenő folyamat, mely meghatározza szerelmüket és sorsukat, képzeletük tartalmát és színeit. Ebben a légkörben születnek, érlelődnek a hazug demokrácia felett a szocializmus eszméi. Az érzékenyebb elemek értelmiségei a polgárság írói, gondolkodói leszakadoznak, meghaladott helyük igazozását érezve. Társadalmi reformokat célzó törekvések köré sodródnak. A tudományos szocializmus és összes átmeneti fokai (utópiák, érzelmi szocializmus, anarchizmus eszméi) egyidőben és egymásra hatva áramlanak. A homias és fejlődés eszmei tükre ez. E kor sok élő elesettjének, hősi halottainak sorából emelkedik ki a regény legvonzóbb alakja a georgiai leány. Eenne, az átmeneti kor nőtipusában mutatja meg Aragon a problémákat, melyek osztályon az adott társadalmou belül megoldást találhatnak. Ez a nő már csupa lázadó tiltakozás minden függőség, szerelmi rabszolgaság, családi járom, rőiesnek szentesített tehetetlenség és tudatlanság s a női elnyomtalások és e sorsközösségen át minden elnyomtalás ellen. Egész élete küzdelem, harc, tépelődés: viaskodás belső és külső ellenfelekkel. A sehovasemtartozás üzöttje, kontalanja. Régi helyét betölteni már nem képes, új helyére még nem érkezett el. Azt a helyet ki kell harcolnia elszántan, belső tépelődések nélkül. Aki a küzdelek mellé áll, annak egészen el kell szakadnia övétől, multjától, régi polgári világától. De ez a teljes talpraállítás már csak az eljövendő kor asszonyától várható. Öt köszönti az író könyve utolsó lapjain. Azt akiben új élet, új regény kezdődik. Így lesz teljes és konkrét Aragon regénye az egész mozgásának távlatába állítva. Bebizonyosodik ime, hogy így is lehet lélektani regényt írni. Sőt.

(Budapest)

Donáth Irén

EGY POLGARI IRÓ EMLÉKEZÉSEI. A polgári író *Márai Sándor és emlékezései* alatt azt a munkáját értjük, amit *Egy polgár vallomása* című könyve második részeként jelentetett meg. Ne vegye rossz néven a szerző, de tagadásba kell vennünk, hogy valóban *vallomások* azok, amiket nyilvánosságra adott, mert vallomásoknál jóval kevesebbek, inkább csak *emlékezéseket* tartalmaz a könyv, viszont jóval több annál és sajtótosabban írói élmény az, mint amennyit *egy polgár* észrevehet. Ezért kell kihangsúlyozni azt, hogy itt *egy polgári író* emlékezéseiről esik szó, nem pedig holmi *polgár* vallomásairól.

A *vallomás*-ban mindig van valami az önleplezésből. Valami túlzott nyíltság, csaknem indiszkrét nemtörődömség, ami néha bátorság, néha szemtelenség, de mindenesetre szókimondás. Az őszinteségnek egy olyan fajtája ez, amely a lelkiismereti-, szólás- és vélemény-szabadság legényi értelmezésében jelenik meg, őszinteség, amely akár hazug is lehet, mint az „őszinteség“ általában.

Márai vallomásainak első kötetében kétségtelenül volt valami az önleplezés hangjából és ezzel az író eleget tett annak az elkötelezésnek, amit a személyes indiszkrécio ígérétevel magára vállalt. Ám a könyv lényegében mégis túlnőtt egy személy jelentőségén, úgy tetszett, itt valóban „egy polgár vallomásai“ kapnak hangot és a napiron keresztül egy osztály leplezi le a maga külsőséges formáit és felfedi legbensőbb valóját, melyet a társadalmi lét körülményei alakítanak, de amelyet el is takarnak. „A polgár vallomásai“ első kötetében -- írja maga Márai -- egy osztály -- s a magam -- gyermeckorát akartam megírni. A második, befejező kötetben szerettem volna megrajzolni a háború utáni Európa vázlatos térképét. Az

ilyen kísérlet mindig fogyatékos; be kellett érnem a vándorévek emlékeivel. Berlin és német vidéki városok, Párizs és London, emberek és események: ezek a kulisszái könyvemnek. E diszletek között a cselekmény egy lélek utja." — „Ezzel a második kötettel vallomásaimat be is fejeztem. Nem akarom folytatni ezt a műfajt. Amit elmondtam, az az igazság; de amit nem mondtam el, az is igazság; s a „vallomásaim“ írása közben észrevettem, hogy ezt a másik igazságot talán csak regényben tudom majd egyszer elmondani.“

A második rész felett ezzel a néhány sorral ugyyszólván Márai maga mond bírálatot. Az író is nyilván érzi, mily túlzás „vallomás“-nak minősíteni ezt az írást és minden bizonnyal ennek belátását jelzik a felrakott idézőjelek is. Márai memoir-író őszinteségét már is kétségessé teszi Márai, a regényíró, aki nehogy a másik hibája folytán háttérbe szoruljon, ha őszinteséget a regény más műfajúsága folytán nem is ígérhet, igazságot mindenesetre kilátásba helyez. Ezzel azonban, sajnos, Márai Sándor, aki ebben a vallomásban mégis csak érdekelt fél, sőt értelmi szerző, nincs feloldozva és most végzett munkájával nem tudja kiérdemelni azt az elismerést, amit a könyv első része után könnyű szívvel megadhatott olvasó és kritikus egyaránt.

Ez a második rész leverő olvasmány volt számunkra, de távoiról sem azért, mintha Márai írói kvalitásai hiányzanának belőle, bár határozottan észrevehető a stílus elnagyoltsága, leromlása, nyilván azért, mert ez a munka az írókat sem nyugozta le kellőképpen. Általában azért Márai írói egyénisége az elbeszélés görbülékenységében, a kifejezőforma sokváltozatú gazdagságában jelen van. Csak az a Márai hiányzik belőle, aki az első részben részt vett, nem mint szereplő természetesen, hanem, mint gondolkodó és végül, mint olyan szereplő, aki a konstrukcióra is súlyt helyez.

A megfigyelés találó észrevételei azok, amelyek Márai írásainak legjellegzetesebb tulajdonságai. Ugy emlékszünk, Komlós Aladár írta le Márairól a Nyugatban azt a letagadhatatlanul helytálló megállapítást, (ha nem pontosan ezt írta, azért ne hibáztasson bennünket, pusztán emlékezetből hivatkozunk), hogy Márai nem ábrázolja az alakjait, nem teremti meg őket, hanem ugyyszólván csak ő maga beszél róluk. Ilyképpen az író elbeszélése az író közvetlen élményeképpé elevenedik meg, az alakok, jóllehet, hogy szó esik róluk, még sem kerülnek közvetlen kapcsolatba az olvasóval, mert az író mindvégig az alakok és az olvasó közé áll, ám az író kiváló elbeszélőképessége folytán mégis az élet jelével hatnak.

Az első és a második rész között a leglényegesebb különbség, ami nyomokban szembetűnik, a konstrukció különbsége. Amíg az első rész egy-egy különálló milliőben, egy-egy család körül vagy egy-egy figura körül csoportosul ökonomikus elosztásban és egymáshoz tartozó egésszé, s az egy személy élménye és róluk való vallomása olvasztja őket egybe, a második részben csak egy személy élménye dominál, a konstrukció hiányzik, az események szétesők és szétfolyók, olyannyira, hogy az egy-személyen keresztül történő átszűrődésük sem tudja őket egybefonni. A második résznek ez az első alapvető hibája. Így valóban csak „vázlatos körképet“ kapunk, ha nem is Európáról, de annak a néhány városnak egynémely szellemi góciáról, ahol az írónak módja volt élményeket gyűjteni. A polgári író emlékezései, ahogy ennek a munkának műfaját mi a kritika önkényével, de szükségképpen megjelöltük, ezen a ponton nyer igazolást. Itt a „vallomások“ valóban egyszerűen úgy tűnnek elő, mint emlékezések egy fiatal író anyaggyűjtési tevékenységére, amelyet az elkövetkező időkre korai bölcsességgel üzött. Amíg az első kötetben az író szerencsére még gyermek és ifjú, a visszaemlékezések általános érde-

küek, éppen a gyermekkor és a korai ifjuság mindenki számára hasonlóképpen átél, de kifejezni nem tudott élményei miatt, a második részben egy író kivételes és módfelett szubjektív élményei tükröződnek vissza és ezzel a vallomások eleve elvesztik társadalmi jelentőségüket, lévén csak egy fiatal íróról szó és olyan társadalmi szerepről, amely a leirtak alapján is kétes értékű még abban az esetben is, ha bizonyos társadalmi rétegek, helyesebben a társadalomban élő személyek is alkotják ennek az egyéni sorsnak a hátterét. A két rész közötti szakadékat még kiszélesíti az is, hogy a gyermekkor élményei úgyszólván a leírásban lelki kivetülésként jelentkeznek és még az idegen szereplőket is belülről nézik, a második részben még önmagát is csaknem kívülről szemléli, az egész leírás pedig felületeken mozog. Amíg pontosan leírja, hogy milyen bársonygalléros kabátban kódorgott Frankfurtban, mint külön költő, addig a lényeges lelki alkatuság elsikkad a sok külsőség mögött. Így *látvány* lesz, aminek *élménnyé* kellene lenni. Az első rész mélyen járó kutatás, amely helyenként az elemzés szuggesztív leleplező erejével hat, a második rész ezzel szemben egy *magatartás* rajza, amely néhol sikeresen művészi, egyebütt viszont elég felszínes. Az a riadt idegenkedés és sértettség, ahogy az író figurája ezen a kötetben képek sorozatán át végigvonul, nagyon érdekes volna, csak persze az író feladata nem az, ami a filmfelvevő gépe. Azt se tudjuk, hogy mi hökkentette meg a hőst, ami még nem is nagy baj, hiszen ő sem tudja. De nem érezzük azt a szédületet, amelyet megértetlen dolgok keltenek bennünk, ha művészien igazak.

Gyermekkori élményei az ő előadásában olyanok, hogy állandóan éri az olvasó, milyen kényszerítő erők vezetik az író tollát. A második kötetet egy hideg, fitymálódó, kissé zillált tudatosság jellemzi, egy bevallatlan szándék, amely arra irányul, hogy a dolgokat, jelentkezzenek azok bármilyen komoly formában, a művész — pestiesen szólva — „lesétálja“. Az a folyamat, amit az első kötet oly' mélységesen érzékeltetett, hogy a hősnak élnie *kell*, a második részben érzékelhetően adminisztratív szándékká lesz, még pedig olyan könyörtelen formában, hogy a szerző egész lelki állományát áthatlan burokba gyömöszöli, ezt a burkot írói elhatározásnak nevezi és ez az írói elhatározás reagál mindenre, ami körülötte történik, sőt sokszor az a megtévesztő érzésünk támad, hogy vele nem is történt semmi, csak írói elhatározását sodorták magukkal kisebb-nagyobb kalandok. — Mentőöv lett az írósgóbi, amely *látszólag* olyan önbizalommal tölti el, hogy a legbőszebb vihart is incidensnek tekintheti.

Gyermekkorában (első rész) ablakból szemléli a korszót, amelynek egyik járdáján vasárnapozó proletártömeg hömpölyög, másik oldalán polgárok sétifikálnak. A két járda közelsége ellenére is megérzi a köztük levő áthidalhatatlan távolságot. És amikor egy alkalommal csendörök verik szét a piactér lázongóit, felismeri és megérti a legnagyobb magyarázatot, a osztályharcot. Pedig amit lát, csak incidens, s maga nem részese, meleg uri lakás ablakából nézte végig.

És a második kötetben Berlinben, amikor minden uccasarkon gépfegyverek és torlaszok állnak, ahol a proletárság élet-halál harca dől el, — Márai nem az ablakban áll... kint van az uccán. De hogyan? Egyik kávéházból futkos a másikba, hóna alatt versikékkal, immár bizonyos művészi fölényre téve szert abban, miként kell a golyózáport muló incidensnek felfogni, ami két fekete között megzavarhatja az előkelő művészelket.

A két könyv között — ne feledjük, egy élet regényéről van szó — az élmények sorozatának láncolatából egy egész korszak hiányzik. Bevallatlanul marad a háború és a forradalom. Ugy tetszik ezek az események Márai számára „műsoron kívüli“ számok voltak. Nem áll azonban egye-

dül a polgárság írói közül s zokon ne vegye, ha ehhez a negatív szerepléséhez társul állítjuk mellé — csak úgy vaktában nyúlunk éppen ő érte — *Körmendi Ferencet*, aki vele együtt a magyar irodalom aluszékonyságának fő Ripp-jei közül való. (Ez a nagysikerű író könyveinek hőseit a forradalmi éra alatt előszeretettel betegágyba fekteti.) Márai „radikálisabb” nála, a hőst tekintettel a zavaró időkre, teljes mértékben szüneteltetheti a kinos közjáték ideje alatt. Márai kis-frekvenciára van beállítva. A férj és feleség küzdelmében (az ő szavával élünk) felfedezi az „osztályharcot”. A tényleges osztályharcot azonban mellékkörülménynek tekinti. Ha vezetőiket tulterheljük, az áram automatikusan kikapcsolódik. A háború sok volt neki, a forradalom még több.

Van még valami, ami mérhetetlenül terheli ezt a második részt. Nem feltétlenül az igazságnak az a hiánya, amit Márai előzetes mentegetődzésképpen már beismer. Mi távolról sem az író önvallomásait reklamáljuk, mi tagadás, eltudunk képzelni egy emlékiratot anélkül is, hogy az író személyi intimitásairól ott egy szó is esnék, hanem annál több ismeretlen adalék a társadalomról. Elég, ha csak *Bebel* ama könyvére hivatkozunk, amelynek „Életemből” a címe, ám belőle jóformán megismerhetjük a német munkásmozgalmat és még távolról sem enged meg magának olyan szubjektivitást, mint pl. Kassák, aki a forradalmak közepette nem átal arról beszélni önéletrajzában, hogy a feleségét kivételes színésznői képessége miatt Bárdos Arthur leszerződtette. Márai könyvének legnagyobb hiányossága — ne tessék csodálkozni — egy másik könyvében rejlik. Márai már abban a könyvében megírta azt, aminek, ha már ezt a könyvet is elkészítette, ebben volna a helye. Az „*Idégen emberek*”-re gondolunk. A háború utáni Európáról mindenestre ott többet és általánosabbat mond el, mint ebben a könyvben. Ez a munkája, a vallomások második része, felesleges szorgalmi feladatnak tűnik. Kár, hogy megírta, mert az első rész, önmagában is egész volt, kiváló munka, amit hiba volt mindenáron folytatni. A siker sokszor rossz tanácsadó. Márai nem ügyes játékos. A játszmat akkor hagyja abba, amikor már veszít. A helyes felismerés azonban még ekkor is jobb, mint még később vagy soha.

Ujvári László

A FEKETEVIK — Kodolányi János most megjelent regénye — izes, szép magyar nyelven megírt könyv az urifüi szenvedéseiről, aki a kívül-belül megrokkant dzsentri familiából, a „hazugságokból” és családi szerencsétlenségéből kikivánczik a körülvevő falú „egészségébe” és érdes szépségeibe.

Kodolányi könyvét paraszt és ur, vagy ami evvel egyet jelent, magyar és sváb közötti egyoldalú ellentét dominálja. Minden, ami szimpatikus, kemény, életerős, virtuosus: ez a paraszti, a magyar paraszti. Minden, ami konvenciózus, gyűlöletes, izléstelen, mesterkelt: ez az uri népek a sváb, esetleg a zsidó dolga. Parasztkok turják a földet, élnek, meghalnak nagyszerű egyszerűségben, földiességben. Urak vadásznak — kocavadásznak, — lenézik a parasztot, impotensek, piócák. A paraszt-úr, magyar-sváb ellentét Kodolányi számára univerzális ellentét. Pl.: a főhős, Laci papája, az erdész *társadalmilag* kétségkívül az urakhoz tartozik, de vérben, virtusban, ha „városi” felesége családjával szembe fordul: „paraszt”. A bürokrata-méltóságos ur: sváb, akit az igazi parasztba oltott magyar úr megvet, lené és kigunyol, ha beborozik. De a földbirtokos, aki nem szerepel: ez már bizonyára éppen olyan urba oltott ősparaszt, mint a hős keménykötésű papája, aki megérti a szolgát, de undorodik a sváb föllebballótól. Vagy itt van az egyház! A svábok katolikusok, ez a vallás a maga cifraságaival nem tarthat igényt a szerző szimpátiájára. Egészen